

Az amerikai falgyom (*Parietaria pensylvanica* Mühlenberg ex Willdenow) Magyarországon

JAKAB Gusztáv¹ – NÓTÁRI Krisztina² – CSENGERI Erzsébet¹ – HORVÁTH Ágnes¹

(1) SZIE VKK Környezettudományi Intézet, cembra@freemail.hu

(2) NYME EMK Növénytani és Természetvédelmi Intézet, notari@emk.nyme.hu

Bevezetés

Az amerikai falgyom (*Parietaria pensylvanica* Mühlenberg ex Willdenow, syn: *Parietaria obtusa* Rydb. ex Small, *Parietaria occidentalis* Rydb. *Parietaria pensylvanica* Muhl. ex Willd. var. *obtus* (Rydb. ex Small) Shinnars, angol nevei: Pennsylvania pellitory, Pennsylvanian pellitory) Észak- és Közép-Amerikában honos növény. A növény hazai megjelenésére először Jakab Gusztáv figyelt fel 2009-ben Szarvas belterületén. Az amerikai falgyomot a leggyorsabban elterjedő inváziós gyomnak tartják Közép-Európában (KOWARIK 1990), ami ráadásul erősen inhalatív allergén. Ezért különösen fontos a faj hazai terjedésének, termőhelyi igényének dokumentálása, valamint a könnyű felismerhetőség érdekében a morfológiai jellegzetességeinek bemutatása.

Anyag és módszer

A növény azonosítása ROTHMALER et al. (2002) könyve alapján történt. Mivel az amerikai falgyom veszélyes gyomnövény, ezért az interneten is több leírás és kép is hozzáférhető a fajjal kapcsolatban. A szarvasi növény morfológiai bélyegeit összevetettük a leírásokkal, és így készítettük el a faj morfológiai jellemzését. Az élő példányokról fényképfelvételeket is készítettünk. A növényről Kóra Judit grafikus-biológus készített rajzot. Herbáriumi példányokat a Debreceni Egyetem herbáriumában (DE) helyeztünk el. Az invázió földrajzi kiterjedésének térképezéséhez alapvetően fontos a növény jelenlegi elterjedésének pontos dokumentálása. Ehhez bejártuk a növény lehetséges szarvasi lelőhelyeit. Különös figyelmet fordítottunk a parkokra és közterületekre, beleértve a Szarvasi Arborétumot is. Mivel a gyakori kertészeti beavatkozások következtében az egyedszám jelentősen ingadozik, ezért az állományok egyedszámát nagyságrendjét becsültük. Az invázió által érintett területek ökológiai jellemzéséhez klasszikus növénytársulástani módszereket használtunk, ám a mintavételi egység csupán 1 m² területű volt, mivel a minta homogenitása nagyobb kvadrátméretnél nem volt biztosítható. Szarvason az egyetem épületei körüli parkosított részeken, örök-zöldek, cserjék alatt, kerítés mentén, illetve az Arborétumban 8 db 1 m² területű négyzet alakú kvadrátban készítettünk cönológiai felvételt. A mintavételezés során a fajok %-os borításértékeit becsültük. Az 1 % alatti borítást +-tel jelöltük. Adatainkat táblázatba foglaltuk, melybe szintetikus adatként bekerültek a konstancia-értékek is. A termőhely értékeléséhez a Borhidi-féle szociális magatartás típusokat és relatív ökológiai indikátor értékszámokat használtuk fel (BORHIDI 1993, 1995). A termőhelyi jellemzőket az összes felvételen szereplő faj értékeinek figyelembe vételével becsültük, csoportrészesedés számítással. A szubkonstans fajok Borhidi-féle relatív ökológiai indikátorértékeiből mutatóként átlagot vontunk s ez alapján javaslatot teszünk *P. pensylvanica* értékeire.

Eredmények

Az amerikai falgyom alakotani jellemzői

Az amerikai falgyom egyéves növény, a másik két, hazánkban előforduló faj, a közönséges falgyom (*Parietaria officinalis*) és a mediterrán származású ágas falgyom (*Parietaria diffusa*) évelő (1. táblázat). Az amerikai falgyom szára egyenes vagy felemelkedő, jellemzően egyszerű, ritkán elágazó is lehet. A hajtás 10–80 cm magas, a levélállás szórt. A növény levelei 3–8 cm hosszúak, keskeny lándzsásak, kissé deltoid alakúak. A levéllemez a közönséges falgyoméénál sokkal vékonyabb, fiatalon áttetsző. A kissé hullámos levéllemeze ép, három érű, kihegyezett csúcsú és ékvállú. Az egész növény finoman szőrös. A rövid kocsányú virágok laza, levélhónalji gomolyban állnak. A másik két fajnál tömött a gomoly. A virágoknak 2–6 db, 4–5 mm hosszú, a tövén többé-kevésé összenőtt szálalándzsás fellevele van. A virágra a négyes szám jellemző, négy csészelevél van, szirmok nincsenek, a porzók száma négy, a termő egy termőlevélből áll. A bibe félig ülő. A virágok lehetnek egy- és kétivarúak is. A porzós virágokban megtalálható a termő csökevénye.

Virágpora 10–15 µm átmérőjű, gömb vagy enyhén nyújtott alakú, 2–4 kerek pórusú. A növény tavasszal csírázik. A sziklevek kissé kicsipett csúcsúak. A makktermés ovális, oldalról enyhén nyomott, hegyes csúcsú, 1–1,2 mm hosszú, 0,7–0,8 mm átmérőjű, sima felszínű és a közönséges falgom fekete makkjaival szemben fakó vagy sötétbarna. Az ezermagtömege 0,250–0,325 g (SAWILSKA – MISIEWICZ 2000). Megfigyeléseink szerint a növény Szarvason áprilistól novemberig virágzik.

1. táblázat. A Magyarországon előforduló *Parietaria* fajok alaktani összehasonlítása (ROTHMALER et al. 2002, MILLER 1971 és KIRÁLY 2009 alapján)

	<i>Parietaria pensylvanica</i>	<i>Parietaria officinalis</i>	<i>Parietaria diffusa</i>
Életforma	egyéves	évelő	évelő
Szár	egyenes vagy felemelkedő, 10–80 cm magas	egyenes, 30–100 cm magas	elfekvő vagy felemelkedő, elágazó, 5–50 cm hosszú
Levél	áttetsző, keskeny lándzsás, kihegyezett, 8 × 3 cm	sötétzöld, tojásdad, lándzsás, kihegyezett, 10 × 4 cm	széles-tojásdad, legfeljebb röviden kihegyezett, 4 × 2 cm
Virágzat	kevésvirágú, laza, levélhóonalji gomoly	sokvirágú, közel gömbös, tömött gomoly	kevésvirágú, közel gömbös, tömött gomoly
Fellelvel	szálas-lándzsás alakú, tövén összenőtt	lándzsás alakú, szabad	széles-lándzsás alakú, összenőtt
Termés	barna, 1–1,2 mm hosszú	fekete, 1,5–2 mm hosszú	fekete, 1–1,2 mm hosszú

Mivel a növény a hazai növényhatározókban (SIMON 2000, KIRÁLY 2009) nem szerepel, ezért azonosításához az Új magyar fűvészkönyv (KIRÁLY 2009: 106.) kiegészítéseként a következő kulcsot javasoljuk:

II. *Parietaria* L. – Falgom

1a Egyéves. Az érett termés barna, a virágzat laza. – A levelek keskeny lándzsásak, 3 × 8 cm-esek. A fellevelek szálas-lándzsásak, a tövükön összenőttek. **T:** 10–80 cm. **Th.** IV–XI. Adv. (ÉAm.) Parkok, kertek, ruderalis gyomtársulások. **A** ritka (Szarvas). [*Parietaria obtusa* Rydb. ex Small, *Parietaria occidentalis* Rydb.] **P. pensylvanica** H. L. Mühl. ex Willd. – Amerikai f.

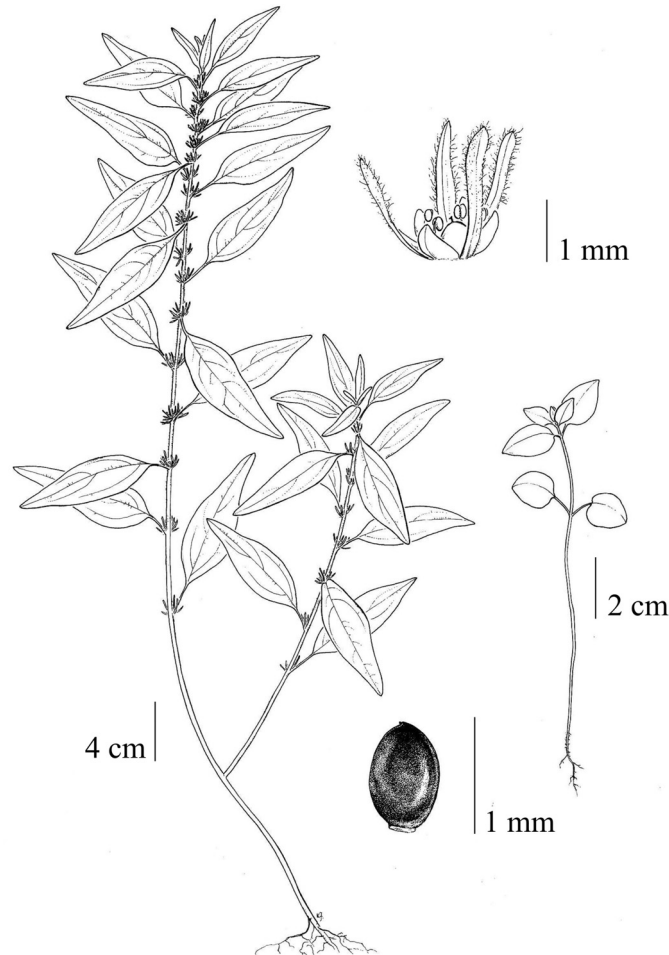
1b Évelő. Az érett termés fekete, a virágzat tömött **2**

2a A szár fellálló, ált. egyszerű, a levelek (3–)5–15 cm hosszúak. A fellevelek szabadok. A termés 1,5–2 mm hosszú. – A levelek 10–8 cm hosszúak, keskeny lándzsásak. A szár > 3 mm Ø. A levél tojásdad v. lándzsás, hosszan kihegyezett, fénylő sötétzöld. **T:** 30–100 cm. **He.** VI–IX. Törmeléken talajú árnyas erdők (pl. bükkösök, szurdokerdők), ligeterdők, degradált erdők, akácosok, kőfalak. **K** gyakori, **Dt** szór., **A** ritka. [*P. erecta* Mert. et W. D. J. Koch]

P. officinalis L. – Közönséges f.

2b A szár elfekvő v. felemelkedő, ált. elágazó, a levelek 1–3(–5) cm hosszúak. A fellevelek az aljukon összenőttek. A termés 1–1,2 mm hosszú. – A szár < 3 mm Ø. A levél széles-tojásdad, legfeljebb röviden kihegyezett. **T:** 5–50 cm. **He.** V–X. Adv. (Medit.). Kőfalakon elvadul (Buda, Szentendre). [*P. judaica* L., *P. ramiflora* Moench] **P. diffusa** Mert. Et W.D.J. Koch – Ágas f.

1. ábra. Az amerikai falgyom szarvasi példányának habitusa, virága, magja és csíranövénye (Kóra Judit rajza)

Földrajzi elterjedés és termőhelyi viszonyok

Az amerikai falgyom Észak-Amerika mérsékelt övi területein elterjedt (2. ábra), lombhullató erdőkben, folyópartokon, fás prériken, cserjés, sziklás helyeken él. Gyomnövényként árnyas falak, épületek közelében jelzik előfordulásait (KEARNEY – PEEBLES 1960; GLEASON – CRONQUIST 1963, RYDBERG 1965), [1, 2]. Egyes adatok szerint Mexikóban gyógynövényként termesztik (HANELT 2001).

Az amerikai falgyom a feltételezések szerint Európába élelmiszer vagy növény szállítmányokkal került. Elsőként az I. világháború után jelent meg a berlini parkokban, kertekben és ruderális területeken. (ROTHMALER 2002). A feltételezések szerint a növény Németországból cserepes virágok magjaival vagy vasúton szállított árukkal jutott el a lengyelországi Bydgoszczba, ahol 1991-ben találták meg a faj egyedeit (MISIEWICZ et al. 1996). Itt is gyakori a városközpontban. A faj megjelenéséről beszámoltak Brno városából, Csehországból is (DOSTÁL 1989). A *The Global Biodiversity Information Facility* internetes adatbázis alapján a faj előfordul még Norvégiában is, Oslo környékén, Németországban pedig intenzíven terjed, különösen Berlin környékén, de már Lipcsében is megjelent [3].

A lengyelországi megfigyelések alapján az amerikai falgyom – a közönséges falgyomhoz hasonlóan – kertekben, falak és kerítések mentén, fák és bokrok alatt a füves területeken és ruderális élőhelyeken él. Gyakran sűrű folt formájában borít több négyzetmétert. Ugyanakkor az árnyékos vagy rosszul megvilágított, nedves helyeken, termékeny talajokon, nitrogénben gazdag, neutrális vagy enyhén alkalikus reakciónál csak korlátozottan fordul elő. Bydgoszczban a *Polygono-Chenopodietalia* és *Arction lappae* növényfajaival társul.

A közösségek legjellemzőbb fajai a közönséges tyúkhúr (*Stellaria media*), nyári perje (*Poa annua*), terebélyes laboda (*Atriplex patula*), betyárkóró (*Erigeron canadensis*) és az angolperje (*Lolium perenne*). A *Polygono-Chenopodietalia* egyes taxonjai, úgymint a kicsiny gombvirág (*Galinsoga parviflora*) és pásztortáska (*Capsella bursa-bastoris*) állományai jelentősek az amerikai falgyom foltjaiban. Gyakran előfordul továbbá a fekete peszterce (*Ballota nigra*), az apró csalán (*Urtica urens*), magyar zombor (*Sisymbrium altissimum*), sárga madársóska (*Oxalis stricta*), vérehulló fecskefü (*Chelidonium majus*), fekete üröm (*Artemisia vulgaris*) és a violás repcsény (*Erysimum cheiranthoides*) is (MISIEWICZ et al. 1996).

2. ábra. Az amerikai falgyom elterjedése Észak-Amerikában [2]

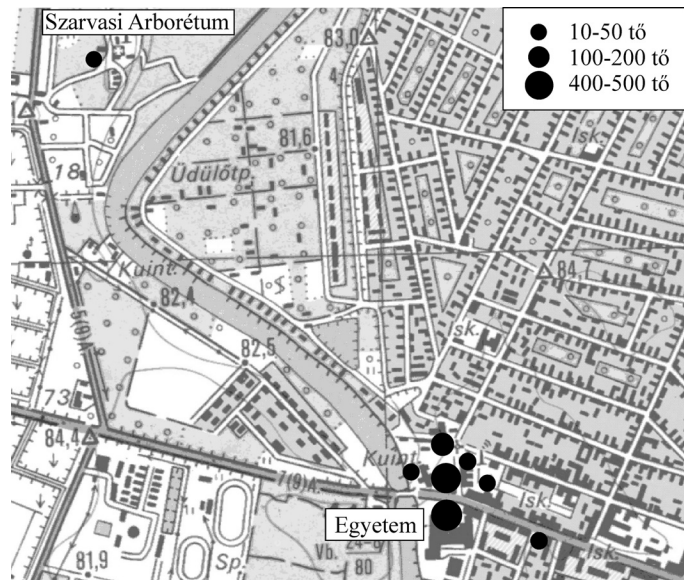
3. ábra. Az amerikai falgyom ismert európai elterjedése. A szarvasi előfordulást csillag jelöli.

Magyarországi elterjedése és termőhelyei viszonyai

Az amerikai falgyom hazánkból jelenleg csak Szarvasról ismert. A növény legnagyobb mennyiségben a Bolza-kastély és az egyetem épületei körüli parkokban fordul elő. Néhány tő a posta közeléből is előkerült. A város többi pontján egyelőre a szisztematikus keresés ellenére sem találtuk meg. Felmerült a gyanú, hogy a növény a Szarvasi Arborétumból került a városba, ezért annak területét is végigjártuk az újabb állományok után kutatva. Meglepő módon csupán néhány növényt sikerült a bejárat közelében kimutatnunk. Fontos kérdés lehet a növény szarvasi megtelepedésének lehetséges ideje. A növény jelenlegi elterjedése alapján feltételezhetjük, hogy az mindössze néhány évvel ezelőtt telepedett meg, hiszen még a városban sem foglalta el a potenciális termőhelyeket. Érdekes, hogy Molnár Zoltán Szarvas város virágos növényeiről szóló munkájában (MOLNÁR 1994) jelzi az Erzsébetligetből a közönséges falgyomot. A közönséges falgyom nagyon ritka Békés megyében, és a tüzetes keresés ellenére sem találtuk meg a város területén. Habár nem elképzelhetetlen, hogy a növény időközben eltűnt a

4. ábra. Az amerikai falgyom szarvasi állományai 2010-ben

területről, mégis elég valószínű, hogy a közönséges falgyom adatai már az amerikai falgyomra vonatkoznak. Tehát a növény már 1994-ben jelen lehetett a városban. Egy másik kézenfekvő kérdés, a faj szarvasi állományának eredete, hiszen a legközelebbi előfordulása (Brno) is mintegy 400 km távolságra van. A legvalószínűbb eshetőség, hogy a növény magja valamilyen szaporítóanyaggal vagy virágfölddel került az Arborétumba, az Egyesült Államokból vagy Németországból. Az Arborétumban évente több ezer látogató fordul meg a világ minden tájáról, így az is elképzelhető, hogy egy látogató cipőjére ragadva érkezett hazánkba.

2. táblázat. Az amerikai falgyom szarvasi termőhelyén készített cönológiai felvételek. 1. SZIE VKK bejárat előtt, *Thuja orientalis* alatt, 2. SZIE VKK vízparti sarkon álló *Thuja orientalis* alatt, 3. a rektori hivatal Szabadság úti kerítésén belül, *Buxus sempervirens* alatt, 4. a kastélybejárat előtti parkosított részen, *Cephalotaxus* sp. alatt, 5. ugyanott, *Taxus baccata* és *Fraxinus angustifolia* subsp. *danubialis* alatt, 6. a Korona Étterem kerítésén belül, *Quercus robur* alatt, 7. Arborétum, bokrok alatt (*Syringa vulgaris*, *Sambucus nigra*, *Solidago* sp.), 8. Arborétum, *Ailanthus altissima* alatt (készítette: Jakab G. – Nótári K., 2010. 06. 03.).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	K
csupasz talajfelszín	+	20	30	5	10	5	·	20	
moha	·	+	·	10	·	·	·	10	
<i>Parietaria pensylvanica</i>	30	40	60	90	40	5	1	2	V.
<i>Glechoma hederacea</i>	5	5	·	10	2	+	·	+	IV.
<i>Phytolacca americana</i>	2	1	+	·	1	+	·	·	IV.
<i>Poa trivialis</i>	+	+	·	·	2	+	·	5	IV.
<i>Taraxacum officinale</i>	·	+	·	+	+	+	+	·	IV.
<i>Viola odorata</i>	·	+	·	+	+	·	+	+	IV.
<i>Bellis perennis</i>	·	+	·	1	+	·	·	+	III.
<i>Geum urbanum</i>	·	·	+	·	·	50	+	1	III.
<i>Hedera helix</i>	+	+	·	+	·	·	+	·	III.
<i>Oxalis dillenii</i>	·	·	+	+	·	·	+	2	III.
<i>Polygonum aviculare</i>	+	·	+	·	·	·	+	+	III.
<i>Stellaria media</i>	2	5	5	+	·	·	·	·	III.
<i>Acer platanoides</i>	·	+	+	·	·	·	·	·	II.
<i>Carex pairae</i>	·	·	·	·	·	·	5	+	II.
<i>Fraxinus angustifolia</i> subsp. <i>danubialis</i>	·	+	·	·	·	+	+	·	II.
<i>Hordeum murinum</i>	·	+	·	·	·	+	·	·	II.
<i>Lysimachia nummularia</i>	·	·	·	·	2	·	1	·	II.
<i>Oxalis stricta</i>	1	·	·	+	20	·	·	·	II.
<i>Parthenocissus inserta</i>	·	+	·	+	·	·	·	+	II.
<i>Plantago major</i>	+	·	·	·	+	·	·	+	II.
<i>Prunella vulgaris</i>	·	·	·	+	10	·	·	·	II.
<i>Sonchus oleraceus</i>	·	·	+	·	·	·	+	·	II.
<i>Viola sylvestris</i>	·	·	·	·	·	·	20	+	II.

Akcidens elemek (I): *Acer campestre*, *Ailanthus altissima*, *Alliaria petiolata*, *Atriplex acuminata*, *Ballota nigra*, *Capsella bursa-pastoris*, *Celtis occidentalis*, *Cirsium arvense*, *Cotoneaster* sp., *Dactylis glomerata*, *Daucus carota*, *Galium aparine*, *Galium* sp., *Lolium perenne*, *Medicago sativa*, *Muscari racemosum*, *Plantago lanceolata*, *Portulaca oleracea*, *Potentilla reptans*, *Quercus robur*, *Setaria viridis*, *Setaria pumila*, *Solanum dulcamara*, *Sonchus asper*, *Stenactis annua*, *Syringa vulgaris*, *Trifolium repens*, *Urtica dioica*, *Veronica serpyllifolia*.

Az amerikai falgyom szarvasi termőhelyein készített cönológiai felvételekben (2. táblázat) összesen 52 faj egyedét mutattuk ki. Öt szubkonstans faj szerepel a listán: kerek repkény (*Glechoma hederacea*), amerikai alkörmös (*Phytolacca americana*), sovány perje (*Poa trivialis*), pongyola pitypang (*Taraxacum*

officinale) és az illatos ibolya (*Viola odorata*). III-as konstanciaértéket a tyúkhúr (*Stellaria media*), erdei gyömbérgyökér (*Geum urbanum*), százsorszép (*Bellis perennis*), közönséges borostyán (*Hedera helix*), parlagi madársóska (*Oxalis dillenii*) és a madárkeserűfű (*Polygonum aviculare*) kapott. A fennmaradó 40 fajból 29 faj akcidens elem.

A faj európai lelőhelyei közül leginkább a lengyelországi termőhely előfordulási viszonyait ismerjük (SAWILSKA – MISIEWICZ 2000, SAWILSKA et al. 2003). Összehasonlítva a két termőhely adottságait feltűnnek a hasonlóságok. Mindkét termőhelyen a növény a városias környezethez kötődik, parkokban, tereken, falak és kerítések mentén, árnyas helyeken terjed. Érdekes hasonlóság továbbá, hogy Bydgoszcz városban is a műemléki jellegű városrészekben terjed, a modern városrészekben és a város környékén nem jelenik meg. Ennek a jelenségnek kielégítő magyarázata még nem ismert.

Lengyelországban 20 kvadrátban 106 fajt mutattak ki a falgyom közelében, Szarvason 8 kvadrátban 52 faj egyedi kerültek elő. A közös fajok száma 19 (14 %). Lengyelországban is főként gyomnövények társulnak az amerikai falgyomhoz. Mindkét lelőhelyen előfordul (a telepített fásszárúakon kívül) a sárga madársóska (*Oxalis stricta*), a pásztortáska (*Capsella bursa-pastoris*), a fekete peszterce (*Ballota nigra*), a szelíd csorbóka (*Sonchus oleraceus*), a nagy csalán (*Urtica dioica*), az egérárpa (*Hordeum murinum*), az angolperje (*Lolium perenne*), a nagy útifű (*Plantago major*), a madárkeserűfű (*Polygonum aviculare*), a közönséges tyúkhúr (*Stellaria media*), a pongyola pitypang (*Taraxacum officinale*), a kerek repkény (*Glechoma hederacea*), a fehér here (*Trifolium repens*), a kányaszombor (*Alliaria petiolata*), a sovány perje (*Poa trivialis*), a ragadós galaj (*Galium aparine*), az indás pimpó (*Potentilla reptans*), az ebszőlő csucor (*Solanum dulcamara*) és az erdei gyömbér-gyökér (*Geum urbanum*). Fontos különbségnek tűnik, hogy Lengyelországban gyakori faj a felvételekben a fehér libatop (*Chenopodium album*), addig ez Szarvason teljesen hiányzik. Szarvason viszont szubkonstans faj az amerikai alkörmös (*Phytolacca americana*) és az illatos ibolya (*Viola odorata*), amely fajok viszont a lengyelországi felvételekből hiányoznak.

Az amerikai falgyom szarvasi termőhelyének jellemzését a Borhidi-féle ökológiai indikátor számok segítségével végeztük el. A relatív talajvíz- ill. talajnedvesség indikátor számai (WB) alapján a falgyom termőhelyén legnagyobb mennyiségben (46 %) a félüde termőhelyek növényei (5) képviseltetik magukat. Kisebb mennyiségben a félszáraz és az üde termőhelyek fajai is jelen vannak. A relatív hőigény indikátorai (TB) alapján a legtöbb faj (50 %) a montán lomblevelű mezofil erdők övének (5) hőklímájára utal. Kisebb mennyiségben (28 %) a szubmontán lomblevelű erdők övére (6) jellemző fajok is jelen vannak. A talajreakció relatív mértékszámai (RB) alapján a termőhely talaja semleges vagy kissé meszes (6, 7). A nitrogén-igény relatív értékszámai (NB) alapján a területen legnagyobb mennyiségben a mezotróf, a mérsékelt tápanyaggazdag és a tápanyagban gazdag termőhelyek fajai jelen, de képviselik magukat a trágyázott talajok N-jelző növényei is. A növények relatív fényigénye alapján megállapított indikátor számok (LB) megoszlása szerint a termőhelyen legnagyobb mennyiségben (33 %) a félnapfénynövények (árnyéktűrők) fordulnak elő, de jelentős a félárnyék-félnapfénynövények és a napfénynövények aránya is. A szélsőséges klímahatások éghajlati szélsőségek eltérésére vonatkozó értékszámok (KB) alapján a termőhelyen legnagyobb mennyiségben (43 %) a Közép-Európai súlyponttal rendelkező óceánikus-szubóceánikus fajok (3) vannak jelen. A sótűrési fokozatai (SB) alapján a termőhelyre a sókerülő fajok a jellemzőek. A Borhidi-féle szociális magatartástípusok (SzMT) megoszlása alapján az amerikai falgyom termőhelyén az emberi tényezőktől zavart termőhelyek fajai dominálnak (83 %). Legnagyobb mennyiségben a zavarástűrő növények (DT: 38 %) és a honos gyomnövények (W: 23 %) vannak jelen. A zavart termőhelyek fajain kívül csak a generalisták (G: 13 %) és a természetes kompetitorok (C: 4 %) vannak jelen. Az öt szubkonstans faj Borhidi-féle relatív ökológiai indikátorértékei alapján javasoljuk a *P. pennsylvanica* számára a következő értékeket: TB: 5, WB: 6, RB: 6, NB: 7, LB: 6, KB: 3, SB: 0, SBT: A.

Az amerikai falgyom inváziós potenciálját értékelhetjük BOTTA-DUKÁT et al. (2004) szempontrendszer alapján. A falgyom, mint a legtöbb csalánféle, szélmegporzású, ami megkönnyíti a szaporodását és a terjedését. A növény makktermései nagyon aprók, csupán 1–1,2 mm hosszúak. Az európai tapasztalatok alapján (pl. SAWILSKA – MISIEWICZ 1998) a faj antropochor úton is terjed. Apró magjai megkönnyítik a növény akaratlan behurcolását és elősegítik a terjedését is. Az antropochor magterjesztés kompenzálhatja a terjesztő képletek hiányát, mint azt más fajok esetében megfigyelték (BOTTA-DUKÁT et al. 2004). Az amerikai falgyom Észak-Amerikai származású. Az innen származó jövevények között nagyon nagy az inváziós fajok aránya, habár ennek pontos okát nem ismerjük. A növény magassága a terjedés szempontjából hátrány, viszont árnyéktűrőse kompenzálja ezt a tulajdonságát. A növény életformáját tekintve egyéves, ami csak az invázió kezdetén segíti a faj elterjedését. Termőhelyi igényei közül a nitrogénigénye említésre méltó, ami lehetővé teszi, hogy ruderalis területeken elterjedjen. Érdekes jelenség, hogy Lengyelországban és

Magyarországon a ruderalis termőhelyek közül is elsősorban a történelmi, műemléki jellegű városrészekben terjed, a modern városközpontokat kerüli. Ha más európai országok tapasztalatait vesszük figyelembe, akkor óriási a kockázata, hogy inváziós özönnövényé válik. Kérdés, hogy hazánk klímája és más ökológiai adottságai mennyire felelnek meg a fajnak.

Mivel veszélyes allergén fajról van szó, mindenképpen javasoljuk irtását. A csalánfélék esetében leginkább a mechanikai gyomszabályozást (kapálás, kézi eltávolítás) ajánlják (ÚJVÁROSI 1973, HUNYADI et al. 2000). Az amerikai falgyomnál problémát jelenthet, hogy egy gyors életciklusú terofiton, kiirtását, vagy a talaj bolygatását követően ismét csírázik. Emiatt évente több gyomirtást kell végezni. A talajban lévő magbank miatt a gyomirtást több éven keresztül kell folytatni. Mivel hazánkban előfordulnak közeli rokonai, nem meglepő, hogy természetes károsítója is van. PIESIK és munkatársai (1998) Lengyelországban a kis rókalepke (*Aglais urticae*) hernyójával végeztek sikeres kísérleteket az amerikai falgyom visszaszorítása érdekében.

Összefoglalás

Az amerikai falgyom (*Parietaria pensylvanica* Mühlenberg ex Willdenow) első magyarországi megjelenését 2009-ben mutattuk ki Szarvasról. A gyomnövény nagyon hasonlít a hazánkban őshonos közönséges falgyomra (*Parietaria officinalis*), de annál kisebb, jelentéktelenebb megjelenésű növény. Az amerikai falgyom egyik legjellemzőbb tulajdonsága, hogy egyéves növény, míg a másik két hazánkban előforduló faj évelő. A növény Észak-Amerika mérsékelt övi régióiban elterjedt. Európában ritka, eddig csak Németországból, Lengyelországból, Csehországból és Norvégiából került elő. A növény kötődik a városias környezethez, parkokban, tereken, falak és kerítések mentén, árnyas helyeken terjed. A lengyel és a magyar előfordulások feltűnően hasonló termőhelyi adottságokkal jellemezhetők. A német és lengyel tapasztalatok alapján a növény az egyik leggyorsabban terjedő adventív faj. Az amerikai falgyomot erősen inhalatív allergén növényként tartják számon, ezért következetes irtása javasolt a további terjedés megakadályozása érdekében.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnénk köszönetünket kifejezni Dr. Hanyecz Katalin igazgatónőnek, hogy a Szarvasi Arborétum területén végzett kutatásainkhoz, a megfigyelések végzéséhez hozzájárult, azt támogatta. Köszönetet kívánunk mondani Kóra Juditnak a fajról készített grafikáért.

Summary

The Pennsylvania pellitory (*Parietaria pensylvanica* Mühlenberg ex Willdenow) in Hungary
G. JAKAB – K. NÓTÁRI – E. CSENGERI – Á. HORVÁTH

The paper presents the occurrence and spread of the Pennsylvania pellitory (*Parietaria pensylvanica* Mühlenberg ex Willdenow) in Szarvas, Hungary. At first glance this weed is very similar to the pellitory-of-the-wall (*Parietaria officinalis*), which is indigenous in Hungary. However, the former species is annual-, whereas the latter is perennial. The plant is widespread in the regions of temperate North America. It is rare yet, but intensively spread in Europe, ie. it has been found in Germany, Poland, Czech Republic and Norway. It is present as a weed around shady walls, buildings and in parks. In Hungary, the plant is currently known from Szarvas only, where, similar to the experiences in Poland, it is widespread in parks and is not present in natural habitats. The Pennsylvania pellitory is considered to be a strongly allergenic plant, therefore, it is highly advisable to exterminate the population in order to prevent further spread.

Irodalom

- BORHIDI, A. (1993): A magyar flóra szociális magatartás-típusai, természetességi és relatív ökológiai értékszámai. – KTM-JPTE, Pécs, 95 pp.
- BORHIDI, A. (1995): Social behaviour types, the naturalness and relative ecological indicator values of the higher plants in the Hungarian flora. – Acta Botanica Hungarica 39(1–2): 97–181.
- BOTTA-DUKÁT Z. – BALOGH L. – DANCZA I. (2004): Az inváziót elősegítő tulajdonságok és tulajdonságkombinációk a hazai neofitonok jegyzékének elemzése alapján. – In: MIHÁLY, B. – BOTTA-DUKÁT Z. (eds.) Özönnövények – Biológiai inváziók Magyarországon. A KvVM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei 9. TermészetBúvár Alapítvány Kiadó, Budapest pp.: 93–110.
- DOSTAL J. (1989): Nová kvetena CSSR. 1. – Československé Akademie věd, Praha, 758 pp.
- GLEASON H. A. – CORNQUIST A. (1963): Manual of vascular plants of northeastern United States and adjacent Canada. – D. van Nostrand Company, Inc., Princeton – New Jersey – Toronto – New York – London, 810 pp.
- HANELT, P. (ed.) (2001): Mansfeld's Encyclopedia of Agricultural and Horticultural Crops. – Springer Verlag, Berlin. 3645 pp.

- HUNYADI K. – BÉRES I. – KAZINCZI G. (szerk.) (2000): Gyomnövények, gyomirtás, gyom-biológia. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, 630 pp.
- KEARNEY, T. H. – PEEBLES, R. H (1960): Arizona Flora. – University of California Press, Berkeley – Los Angeles. 1085pp.
- KIRÁLY G. (szerk.) (2009): Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozó-kulcsok. – ANP Igazgatóság, Jósvafő, 628pp.
- MILLER, N. G. (1971): The genera of the Urticaceae in the southeastern United States. – Journal of the Arnold Arboretum **52**: 40–68.
- MISIEWICZ, J. – KORCZYNSKI, M. – KRASICKA-KORCZYNSKA, E. (1996): *Parietaria pensylvanica* Mühlenb. ex Willd. – nowy potencjalny chwast w Polsce. – Zesz. Nauk. Akad. Techn.-Roln. w Bydgoszczy 139 Rolnictwo **38**: 239–245.
- MOLNÁR Z. (1994): Szarvas vadon termő növényei. – Natura Bekesiensis **1**: 17–57.
- PIESIK, D. – WYROSTKIEWICZ, K. – SAWILSKA, A. (1998): The potential of *Aglais urticae* L. for biological control of *Parietaria pensylvanica* Munhelem. ex Willd. – Electronic Journal of Polish Agricultural Universities **1**(1) #03. (<http://www.ejpau.media.pl/volume1/issue1/agronomy/art-03.html>)
- ROTHMALER W. – JÄGER E. J. – WERNER K. (2002): Exkursionflora von Deutschland. Band. 4., Gefäßpflanzen: Kritischer Band. – Spektrum Akademischer Verlag, Haidelberg – Berlin, 948 pp.
- RYDBERG, A. (1965): Flora of the prairies and plains of central North America. – Hafner, New York – London, 969 pp.
- SAWILSKA, A. K. – MISIEWICZ, J. (1998): New localities for *Parietaria pensylvanica* (Urticaceae) in Poland. – Fragmenta Floristica et Geobotanica **43**(2): 231–236.
- SAWILSKA, A. K. – MISIEWICZ, J. (2000): *Parietaria pensylvanica* Mühlenb. ex Willd. – potential migration from park habitats to segetal communities – Acta Agrobotanica **53**(1): 65–74.
- SAWILSKA, A. K. – KORCZYNSKI, M. – MISIEWICZ, J. (2003): Plant communities with *Parietaria pensylvanica* Mühlenb. ex Willd. an expansive species in Bydgoszcz. – In: ZAJAC, A. – ZAJAC, M – ZEMANEK, B. (eds.) Phytogeographical Problems of Synanthropic Plants, Institute of Botany, Jagelloian University, Cracow pp.: 259–265.
- SIMON T. (2000): A magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok – virágos növények. – Tankönyvkiadó, Budapest, 976 pp.
- ÚJVÁROSI M. (1973): Gyomnövények. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 833 pp.

Világháló oldalak:

- [1] Illinois Wildflowers – www.illinoiswildflowers.info/woodland/plants/pn_pellitory.htm (letöltve: 2011. 02. 22.)
- [2] Flora of North America – www.efloras.org/florataxon.aspx?flora_id=1&taxon_id=233500865 (letöltve: 2011. 02. 22.)
- [3] Global Biodiversity Information Facility – <http://data.gbif.org/species/13731178/> (letöltve: 2011. 02. 22.)